

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Om de lærde Skoler.

Første Stykke.

Indbydelseskrift

til at bivaane den offentlige Examen

i Fredericia lærde Skole

den 29. Septbr. 1816.

Forsattet

af

Rector Arnesen.

Odense 1816.

Trykt hos S. Hempel,

Gier af Høns Stifts Adressekomtoir og Bogtrykkerie.

I n d h o l d.

- 1) Om de lærde Skolers Vigtighed for Staten, og om deres Forhold til samme med særdeles Hensyn til den private Dimission.
 - 2) Almindelige Bemærkninger og Ansættelser angaaende vore lærde Skoler.
-

— ubi per seccordiam vires, tempus, ingenium
defluxere, naturæ infirmitas accusatur.

Sallustius.

Ingen Fordring synes billigere, end at hver særskilt Gjenstand, hvert enkelt af de menneskelige Forholde tilkommer og bør nyde en til sammes Værd og Vigtighed for det Hele svarende Omhu og Opmærksomhed. Nødvendigen følger af denne Forudsætning, at Ungdommens hellige Sag, og besynderligen den under vor Pleie, Tilfyn og Underviisning opvoksende Slægt, som engang skal vorde for Sine, hvad vi nu ere for Dem, er en saare høi og ædel Gjenstand, værd til at drøftes og behandles af Fyrster og Statsmænd, af Lærd og Læg. At Mange herom have tænkt og tænke anderledes, eller saare lidet føle Trang til, herom at danne dem tydelige Forestillinger: den Erfaring gjør vist nok Skolemanden heel ofte; men des-

mere er han berettiget, vel endog forpligtet til, med al den Sandhed og Kraft, han besidder, at vække, opløse og vejlede Samtidens Aand og Jød til rigtig Kundskab om de Pligter, som skyldes Ungdommen, og til grundig Indsigt i disse Pligters Natur og Sammenhæng; thi ickun ad denne Vej vil man kunne udfinde og vurdere de bedste Midler til disse Pligters Opfyldelse. Saa trængende imidlertid Tidens Aand end maatte synes at opfordre til udførligen at drøfte denne Materie, saa indskrænkes jeg dog her til allene at paapege nogle hidrørende Sætninger. Jeg vil forsøge i dette lille Leiligheds-Skrift, efter min ringe Tid og Evne, at afhandle: de lærde Skolers Vigtighed for Staten og deres Forhold til samme med særdeles Hensyn til den private Dimission; og dertil føie nogle almindelige Bemærkninger om vore lærde Skoler.

1. Om de lærde Skolers Vigtighed for Staten, og om deres Forhold til samme, med særdeles Hensyn til den private Dimission.

Hvad Retslærerne ideligen gjøre, at de nemlig for at deducere de enkelte Medlemmers Pligter og Rettigheder i Borgerforsamlingen, undersøge den virkelige eller fornuftigen muelige Oprindelse af Stats-

Selskabet, det er vissefælgende ogsaa anvendeligt paa de her omhandlede Forholde. Stats=Selskabets Moder og Amme maa nu antages at have været enten gjensidig fysisk Trang og Hjælpsomhed med de deraf udspringende Forhindelser, eller en, Mennesket vistnok medfødt, men dog først ved mange heldige Sammenstød modnet Drift til Omgang og Meddelelse, eller Vold og Overmagt, som man in praxi dog vel ikke saa urigtigen kalder: den Stærkeres Ret; — og virkelig have disse Forholde, deels samlede, deels særskilte, lagt den første Grundvold til Stater — med Sikkerhed kan man dog altid paastaae, at Forholdenes successive Udvikling maatte omsider lede til et tredobbelst Formaal, af hvilke de to første, nemlig: personlig Sikkerhed og Eiendoms=Sikkerhed aatter maatte, som Midler og Betingelser, underordnes det tredje og sidste: Menneskets høieste jordiske Bestemmelse, en til dets Trang, Evner og Vilkaar svarende Udvikling af den Aand og Kraft, som adskiller vor Art fra de øvrige Dyr. Ifølge den Eviges Love, har ingen Stat, ingen Magthaver nogensinde glemt denne Sandhed, uden haardtødeligen at bøde derfor; ligesom intet moralsk Individ kan benægte den, uden derved at frasige sig sin moralske Værdighed. Held og Hæder hver Statens Mand i hans lovlige Kreds, hvad enten han fører Værgen for at sikre Samfundets mod dets udvortes og indvortes Fjender, eller han vaager over Lovens Hellighed, eller han med sit Aufsigts Svød fravinder Land og Hav Naturens veldædige Skatte, eller

han findrig forædler og mangfoldiggjør disse Stat-
tes Brug og Nytte; — jo opløstere og ædlere
han er, des inderligere føler og erkjender han: at
personlig Sikkerhed og Eiendoms-Sikkerhed ikke
kunne være Selskabets høieste Formaal og Bestem-
melse; men at de ifkun ere Midler til Opnaaelsen
af sandt Menneskeværd, til Erkjendelse af hvad
der er Sandt, Godt og Skjønt, forbunden med
en virksom Villie til at anvende disse Kundskaber;
eller: at den mueligste harmoniske Udvikling af
Menneskets ædlere Kræfter, sand Cultur og Hu-
manitet uforanderligen bør ansees som Stats-Sel-
skabets ypperste Formaal.

Hvorvidt Staterne have erkjendt og erkjende
denne store Sandhed, omtales her ikke; at den
hyldes og æres af vort Danmarks elskede, for alt
Godt og Uddelt nidkjære Landefader, og af hans
ypperligste Mænd; at den erkjendes af alle gode
og oplyste Mennesker; er tilstrækkeligt til at bane
mig Vei til min anden Sætning: at en god og
hensigtsmæssig Opdragelse og Underviisning er en-
ten det eneste eller dog det vigtigste Middel til at
fremme hint Formaal. Denne Paastand er grundet
i den menneskelige Natur; thi ligesom Menneskets
physiske Væsen, saaledes har og dets aandelige sin
bestemte Udviklings-Periode. De i Barndommen
og Ungdommen modtagne Vaner, Indtryk og Fore-
stillingsmaader indpræges Sjælen uudsletteligt, og
give ofte ikke Plads for saadanne Ansuelser, som
maatte fremstille dem i virkelig eller tilsyneladende

Strid med de tidligere. Hvo der fordomsfrit vil efterspore den rigeste Kilde til alle Tidens moraliske Dunder og Lidelser, han søge den i fordærvende og mangelfuld Opdragelse og Underviisning. Skulle ei de saa glædelige Forestillinger om Menneskehedens successive Forædling og Fremgang til en bedre jordisk Tilværelse, stedse vedblive at være et blot front Dnse, et elskeligt Phantasie = Spil, hvis Sandhed, og Retssind, og Borgeraand nogensinde skulle vinde en varig Seier over mørke Fordomme og lave Lidensfaber, da er en god og hensigtsmæssig Opdragelse og Underviisning den eneste Wei, som kan føre til dette skionne Maal.

Hvis fremdeles den mueligste harmoniske Udvi-
ling af Menneskets ædlere Kræfter, sand Cultur og Humanitet rigtigheden ansees, som Stats = Samfundets
høieste Formaal, og hvis fornuftig Opdragelse og Underviisning er det eneste, eller dog det vigtigste
Middel til at befordre samme, saa er det Statens
Pligt, at søge dette Formaal, og ved fornuftig Om-
sorg for en rigtig Opdragelse og Underviisning at be-
fordre dets mueligste Opnaaelse. Og da ingen Plig-
ter kunne tænkes uden tilsvarende Retligheder, saa
hår Staten Ret til at befordre den mueligt bedste
Opdragelse og Underviisning.

Men det er Tid, nærmere at bestemme den Be-
tydning, med hvilken jeg i denne Opsats forener disse
Begreber. Den Spædes Fornødenhed indskrænker sig
til den fysiske Pleie. Den Opdragelse, som vorder

Barnet til Deel, medens dets Sjæls- og Legems-Kræfter modtage den første Udvikling, og overhovedet saalænge det lever afhængigt af private Omgivelser, er aldeles tilfældig. Det samme gjelder om Unglings-Aarene. At lære umoraliske Forældre, hvorledes de bør opdrage gode Børn, er vel for det meste et ligesaa unyttigt Arbejde, som at lære den umættelige Aagrer, hvorledes han bør sige uædel Binding, eller den hovmodige Svagling, hvorledes den sande Værelse søges. End ikke dannede og retsindige Fædre ere altid saa heldige, ved deres Børns blot private Opdragelse og Underviisning, at skænke Staten gode og oplyste Borgere; thi selv afdrages de jævnlig fra den ønskelige Omfarg for deres Børn, og nødes til at betro dem til Andre, hvis Ansvarligheds-Erne ofte er saare indskrænket, i det mindste tilfældig og uvis. Hvis imidlertid den Unge allene har en privat Bestemmelse, saa afhjælpes ofte hine Mangler ved en lykkelig Nødvendighed. I Læreaarene vænnes Drengen almindeligen til Orden, Inddighed og Flid; han nødes til at erhverve sig en flig Grad af Duelighed i sin Dant, at han ved samme ærligen kan vinde sit Brød, medens Staten igjennem Kirken og Skolen bidrager til hans intellektuelle og moraliske Dannelse. Men — hvorvidt Kirken og Skolen er istand til at opfylde denne vigtige Bestemmelse, det berøer aldeles paa de Mænds Duelighed og Redelighed, til hvilke de af Staten ere betroede. Heraf troer jeg rigtigheden at slutte, at Statsborgernes Aandsforædling og Menneskeværd med

Sikkerhed allene er at haabe og vente, som en Frugt af de offentlige Læreres Evne, Villie og Virksomhed til at befordre samme, hvoraf igjen følger, at disse offentlige Læreres hensigtsmæssige Dannelse fortjener at ansees, som et af Statens vigtigste Anliggender; men hvad der gjælder om de offentlige Læreres Dannelse, gjælder ikke mindre om alle de Embedsmænd, som til fuldkommen Opfyldelse af deres Pligter maae tænkes at medbringe videnskabelig Cultur. At saavel de offentlige Lærere, som Statens øvrige Embedsmænd, til deres Embeder medbringe de nødvendige Kundskaber og øvrige Forberedelser, tilligemed en oplyst og virksom Villie, er altsaa den første og vigtigste Betingelse for den muelige Opnaaelse af Statens Hovedformaal.

Den senere videnskabelige Uddannelse erhverves ved Universitetet. For saavidt Veien til dette gaaer igjennem de lærde Skoler, fortjene disse Statens og hver Borgers høieste Opmærksomhed. Men vil man ei nægte, hvad om den private Underviisning i Almindelighed ovenfor er anført: at den stedse er tilfældig; saa bør Staten, som er sig selv ansvarlig for sine Embedsmænds Duellighed, ogsaa itide være betænkt paa, at sikre sig Mueligheden af dette Ansvar. Dette synes ikke med Sikkerhed at kunne opnaaes paa nogen anden Maade, end derved, at den eneste Wei til Universitetet gaaer igjennem de lærde Skoler, og at disse enten ere, eller sættes istand til, i mueligste Grad at opfylde deres vigtige Bestemmelse. Studentens Fremgang

ved Høisfolen beroer for en stor Deel paa de til samme medbragte Kundskaber. Den blotte Visitation ved Indgangen kan ikke altid være fuldkommen paalidelig, hvor nøiagtigen end Paagjældende examineres. Men ikke allene de nødvendige Kundskaber bør han medbringe til Universitet; Disciplin, Flid, Orden og Anstændighed, Agtelse for Læreres og Medstuderendes Domme, tilligemed besæden Tillid til de erhvervede Kundskaber og Færdigheder maa i Almindelighed langt bedre og sikrere kunne grundlægges og befordres ved den offentlige, end ved den private Underviisning. Heraf troer jeg det indlysende, at de af Statens Embedsmænd, hvis Bestemmelse forudsætter videnskabelig Cultur, efter Muelighed bør opdrages af Staten selv, og ved dens umiddelbare Omsorg erholde den fornødne Dannelse og Underviisning.

Forældre af Dannelse — men allene disse have her nogen Stemme — bør kunne indsee, at en Privat-lærer, han høre endog til de faa bedre af dette Slags, ikke let kan give sin Discipel saa grundige Indsigter i de egentlige Skole-Videnskaber, som der meddeles i en lærd Skole. Der gives vistnok Undtagelser; men for det meste savner Privat-læreren snart grundige og omfattende Kundskaber, snart Læregaver og Øvelse, ofte den nødvendige Autoritet, og undertiden alle disse for læreren saa vigtige Egenkaber. Han maa da nøies med, paa sin Discipels Bekostning at synes, hvad han ikke er, maaskee ikke kan være. Senere

nødes den forsømte Yngling til ved alle Slags Leiligheds-Midler, at søge at skjule sin Svaghed. Letteligen finder man ogsaa i de høiere Stænder, thi især disse pleie at foretrække Privat-Information for deres Sønner, Fædre, som nu tor seent ønske, at de i sin Tid havde været nødte til at indsatte deres Sønner i en lærd Skole. Til Eder henvender jeg mig, Ynglinger! som høi Byrd eller andre heldige Forholde bestemte en udmærket Plads i Staten. Hvis det er Eder ikke mindre om Embeds-Duelighed, end om Embede at gjøre; hvis I med Rang og udvortes Værd attraae at forbinde sande Fortjenesters Værdighed; og hvis I, som vel stundom var Tilfældet, have nydt Privat-Underviisning, liig den ovenfor beskrevne, — sikkerligen indsee I og beklage, at Eders Fædres Omhed lededes ikke af Indsigt men af Fordom, da de undlode, itide at sende Eder til en lærd Skole, hvor offentlig betrodde og under strengt Ansvar arbejdende Lærere kunde have givet Eder de grundige og omfattende Kundskaber, den Mandighed og Selvbestemmelse, og overhovedet den alsidige Dannelse, hvilken, om ikke altid, dog vistnok jevnligere, findes hos Candidaterne fra de lærde Skoler. Hvis I af egen Erfaring vide, hvor vanskeligen Ynglingen, endog med den bedste Flid og Omhu, ved Universitetet indhenter de forsømte Skole-Studier, visseligen skulle I ønske og bifalde, at der ved et almindeligt Lovbud gjordes Ende paa den Misbrug, som den private Dimission saa let leder til.

Men hvad skal man bømme om dem, som af Magelighed, eller for deres søge Evnens Skyld søge ved privat Dimission at naae den akademiske Borgerret! Forgjæves skal den omhyggeligste Lovgivning her søge at afvende Misbrug; forgjæves skulle Universitetets ærværdige Lærere bevogte Helligdommen fra at betrædes af Uindviiede; saalænge der ahnes nogen Muelighed, at gjennembryde Sfrankerne eller at liste sig inden for samme. Magelighed, Uduelighed, og deres Søster, Uredelighed, skulle stedse finde Hjælpere og Befordrere, indtil alle Snigveie ere for bestandigt spærrede; men dette er da først mueligt, naar den eneste Veie til Høiskolen gaaer igjennem Statens lærde Skoler.

Men hvad er det, som gjør den private Dimission saa tillokkende? Uædle Bevæggrunde kunne vel ikke udelades af Svaret; men nok om dem; allene dette gjentager jeg: Disse ville vedblive at være virksomme indtil Hensigtens Opnaaelse gjøres umuelig. Mere interesserer det os, om mueligt at sprede Fordommens Laage. Forsaavidt disse Fordomme have deres Kilde i en yrang Forestilling om den private Underviisnings Fortrinlighed for den offentlige, kan jeg her allene anbefale retsindige Fædre, ved streng Undersøgelse at overbevise dem om den private Underviisnings, deels nødvendige deels saare hyppige Mangler, som jeg ovenfor har paapeget; og tillige at indhente paalidelig Kundskab om de lærde Skolers Tilstand, og om de for samme gjældende Anordninger. *Streng Sandhed*

vidner derhos, at Sædelighed, Flikt og Orden almindeligen har hjemme i vore lærde Skoler, at der omhyggeligen sørges for dueelige Læreres Ansættelse ved samme, og at flere, for ethvert dannet Menneske uundværlige Kundskabs-Græne og navnlig den Moders-Maalets Studium ere indlemmede i den lærde Skole-Underviisning. Ei heller fattes de lærde Skoler Navne, som ere deres Stands Hæder. Men efter Statens Folkemængde og Udstrækning er de lærde Skolers Antal snarere for stort end for lidet. Hvilken fornuftig Grund kunne da de kjære Fædre angive, hvorfor de hellere ville overlade Tilfældet deres studerende Sønners tilkommende Duclighed og Borgerværd, end efter menneskelig Muelighed betrygge dem selv for alt Ansvar i denne Henseende. Dog ogsaa Forbomme ere uovervindelige; men ikke desmindre bør de sættes ud af Stand til at staa, især hvor det gjælder det Offentlige. Hvis man derfor tør paastaae: at den som i Tiden attraaer Statens Embeder og Vresposter, i Ungdommen ikke kan ansees for god, til til at besøge Statens lærde Skoler; saa var det sikkert ligesom høistvelgjørende og snæveligt: at al privat Dimission til Universitetet uden Undtagelse blev forbudet *)

Inse

- *) Private Instituter til studerende Ungdoms Dannelse kunne, dog ikke licteligen uden for Hovedstaden, ~~uden~~ dueelige Forstandere for en Tid vinde Celebritet. Besyndelsen af deres Bestemmelse, følgerligen ogsaa deres Tilladelighed forudsætter, at Forstanderne ere Mænd af grundige Kundskaber og usvigelig Nedelighed. Men Fulde ikke Staten kunne ogsaa en bedre Maade bruge og belønne saadanne Mænd?

Ingen kan med Grund beklage sig over, at Staten sætter billige Betingelser for Afdgangen til dens Fortrin, Embeder og Uresposter. Ingen vandt desuden mere ved et saadant Lovbud, end den unge Studerende selv, hvis Fremgang til Kundskab og Modenhed i Forhold til hans Eigner bedst befordres i en god lærd Skole. Her udvikles hans Aands- og Legems-Kræfter naturligt imellem jevnaldrende sædelige Unglinger. Her seer og hører han meget, som senere vorder ham til Nytte; her indsamler han Menneske-Kundskab, lærer han at beherske og aflægge Uvaner, Luner og Særheder, tilvæennes han bestemt Virksomhed, Nøiagtighed og Orden; og endeligen medbringer han sikrest fra den lærde Skole til Universitetet den opmuntrende Bevisthed, at han er vedbørligen forberedet til sine følgende Studier. Ei heller er det overflødigt at anmærke, at jo høiere og vigtigere Post i Staten Unglingen, ved sine Talenter, eller borgerlige Forholde, kan haabe med Tiden at opnaae, des omhyggeligere bør der være sørget for hans tidligere hensigtsmæssige Dannelse, des mindre bør hans Forberedelse til Universitetet have været overladt til Privat-Underviisningens Tilfældigheder; men dette vil aldrig med Sikkerhed kunne opnaaes, førend et almindeligt Lovbud ophæver den saa ofte misbrugte Privat-Dimission.

2. Almindelige Bemærkninger og Ønsker angaaende de lærde Skoler.

Men ere ogsaa de lærde Skoler, i deres nuværende Tilstand, istand til at opfylde de Fordringer, som deres vigtige Bestemmelse berettiger at gjøre til dem? eller ~~at~~ hvad har man endnu i denne Henseende at ønske?

Tilfredsstillende at besvare dette vigtige Spørgsmaal, overlader jeg gjerne til Sagkyndige. De lærde Skolers høie Foresatte og Universitetets Professorer ere desuden de kompetenteste Dommere i denne Sag. De Bemærkninger jeg hidsetter, grunde sig allene paa de Erfaringer, som jeg Tid efter anden har gjort i mine Embeds-Forholde, eller i Anledning af samme; ~~hvor~~ ogfsaa Mænd af Indsigter have bifaldet flere af de hidsatte Yttringer. Dette er jeg mig bevidst, at ingen Dagle-lyst eller Nyhedssyge leder min Pen. At den samtlige studerende Ungdom maa sættes istand til, at medbringe til Universitetet det ønskelige Forraad af forberedende Kundskaber, og at vore mange hyperlige lærde Skolers Fortrin maae med Tiden blive Fædrenelandets samtlige lærde Skoler til Deel, er det eneste Ønske og Formaal, som disse Blade slyde deres Tilværelse.

Det var uretfærdigt og uskjønsonomt, ikke at tilstaae, at der jo, ved Siden af de Forandringer, som det lærde Skole-Væsen i omtrent de to sidste

Decennier h^{as} os har undergaaet, og mange vigtige Forbedringer have fundet Sted. Herfor ere saavel de nyere Love og Anordninger, som ogsaa mange af vore lærde Skolars nuværende Tilstand talende Beviser. Men om end nogle enkelte Forandringer mindre Skulde have ledet til den gode Hensigt, da laae Aarsagen dertil vistnok i Tingenes Natur, der allene ved langsomme og ligesom ~~Å~~maa^lte Skridt tillader hvadsomhelst ypperligt at nærme sig Modenhed.

Intetsteds ligge Feil og Guldkommenheder hinanden nærmere, end i Alt, hvad der vedkommer Opdragelse og Underviisning i Almindelighed. Det Feilagtige i Form og Behandling tillægges letteligen Tingen selv. Hvor vanskeligt her, endog ved ^{de}varsomste Forandring, at træffe den rette Middelvei? Maa^lsee man s. Ex. ikke altid uden Grund paastod, at Fædrene øvede Ungdommens Hufommelse paa Forstands=Evnernes Bekostning. Her laae Feilen ingenlunde deri, at den saa yderst vigtige Hufommelse vi kunde øves uden Tab for de øvrige Aands=Evner; men meget mere deri, at det, som Skulde læres, ikke var vedhørligen forklaret og forstaaet. Denne Feil Skulde Lærerne have indskrænket dem til at undgaae eller rette. Ogsaa synes Ungdoms=Lærerne ikke sjælden at have anseet det blot ønskelige strax ogsaa for udførligt; det alene i Forestillingen muelige, eller dog kun af Enkelte og under særdeles Omstændigheder heldigen udførte, som almindeligen anvendeligt. Saaledes indlemmede man, i det mindste for tidlig, i Ung-

dommens Underviisning de første Elementer af en Mængde Sprog og Videnskaber; forglemmende, at ufordøielige eller ufordøiede Spiser ikke ere skadeligere for Barnets Legeme, end ufordøiet Viden og den derfra uadskillelige Begrebernes Dunkelhed og Forvirringer for Barnets Aands-Udvikling. Bistnok er den socratiske eller erotematiske Læremaade, hvor Læreren ved Spørgsmaale og Inductioner ligesom lægge sin Discipel det rigtige Svar i Munden, begavede Lærere høiligen at anbefale, hvor noget forklares, og besynderligen ved Forstands=Dvøvelser, men ei kan det dølges, at denne Læremaade ofte har tjent og tjener til at skjule en Syndernes Mangfoldighed. Hvis ikke derhos stedse det vigtigste bestemt læres og indpræntes Hufommelsen, saa vil for det meste endog det i Diebliffet Forstaaede snart tabes og mangle den tilsigtede Brug og Nytte. *Tantum scimus, quantum memoria tenemus.* Dette være sagt om Underviisning i Almindelighed.

Hvad den lærde Underviisning angaaer, og besynderligen de Aarsager, som i det mindste i nogle af vore lærde Skoler torde være mere eller mindre hinderlige for denne Underviisnings Grundighed og hensigtsmæssige Godhed, da troer jeg neppe uden Grund blandt disse Aarsager her at anføre følgende:

- 1) Jevnlig Mangel paa de indkommende Discipulæs hensigtsmæssige Forberedelse til at nyde

den lærde Underviisning i Skolens nederste Klasse, tilligemed en alt for stor Mængde af Læregjenstande, hvormed de nykomne Disciple undertiden strax eller dog for tidligen sysselsættes;

- 2) Savnet af bestemte og hensigtsmæssige Elementar- og Skole-Bøger, samt andre Hjælpe-midler i flere Fag;
- 3) Nogle Læreres misforstaaede Humanitet og alt for store Svielighed mod Tidssalderens Aand.

Vi ville korteligen omhandle hvert af disse Momenter.

1) Bistnok ere Skoleforordningens Fordringer i Henseende til nye Disciples Indtrædelse i de lærde Skoler saare moderate, da der allene kræves at den indtrædende Discipel skal kunne læse Dansk og latinisk Skrift med Færdighed, og i Regning være bekiendt med de fire Species. Vil man derimod af den første lærde Underviisnings virkelige Bestaaelse udele, hvad Discipelen bør medbringe til Skolen, hvis han der strax skal kunde gjøre Fremgang, saasom han dog snarest mueligt skal dele Underviisning med de ældre i Klassen; saa vil man nødes til at udvide disse Fordringer dertil: at hans lille Forraad af Begreber og Kundskaber er ordnet og sikkert; at han, og dette er neppe formeget forlangt i Drengens 11te Aar, nogenlunde kan skrive No-

dersmaalet efter Dictat, men frem for alt maa han have lært at lære, d. e. Opmærksomheden og Fatte=Evnen maa være vækket, og Hukommelsen maa være begyndt at øves. Besynderligen vænnes Drengen aldrig for tidlig til Sjælene imellem hvad han veed, og hvad han ikke veed.

Da Erfaring lærer, at det et høist vanskeligt for selve de omhyggeligste Forældre, at skaffe deres til Studeringer bestemte Sønner en forberedende Underviisning, som kunde sætte dem istand til at fyldestgjøre disse billige Fordringer: *) saa var det saare ønskeligt, om der ved enhver lærd Skole fandtes en Forberedelses=Klasse, som kunde modtage de til Indtrædelse i Skolen bestemte Drengene i deres 8de eller 9de Aar. Disse Blades indskrænkede Rum tillader ikke her at omtale sig en Forberedelses=Klasses videre Indretning og Forhold til Skolen; men af lang Erfaring har Forfatteren overbevist sig om en Forberedelses=Klasses Gavnlighed og relative Nødvendighed for enhver lærd Skole. Sagens Natur siger letteligen hver opmærksom Børne=Ven, hvor varigt Indtrykket af den tidligere Underviisning sædvanligen er, og med hvilken Møie forkeerte Begreber og Vaner i det

*) Og saa paa dette Sted føre de conditionerede Familier idelig Klage over Vanskeligheden, at skaffe deres Drengsbørn en passende tidligere Underviisning. I det mindste i de Byer som have en lærd Skole, skulde denne Mangel blive afhjulpen ved Oprettelsen af den foreslagne Forberedelses=Klasse.

Følgende udryddes og rettes, quo semel est imbuta recens servabit odorem Testa diu.

Hvad angaaer den Mængde af Lære-Gjenstande, hvormed undertiden endog nykomne Disciple syffelsættes, da vil man ideligen erfare, at jo flere Ting der paa eengang skulle læres, desmindre læres der i hvert Fag; men især har den tidlige Polymathie den skadeligste Indflydelse paa Discipelens hele Aands-Udvikling. Det ene staaer i Veien for og forvirrer det andet. Endog hvad der begribes i Diebliffet, kanielden bevares, mindre ordnes til et Heelt. Lærerne nødes til en skadelig Eftergivenhed, og næsten synes Discipelens Forstands-Evner snarere at gaae tilbage, end fremad. Endog jo flere lærere Discipelen har, og jo ivrigere hver Lærer driver sit Fag, desmere overvældes og forvirres ofte den Unge. Dette var ikkeielden Tilfældet i en ellers blomstrende og med fortrinlige lærere forsynet lærd Skole, som jeg i flere Aar har arbeidet ved. Først i Discipelens tredje eller fjerde Skoleaar sporedes nogen grundig Fremgang i de mange Ting, hvormed han forfra havde været syffelsat; men endog denne Fremgang var i det væsentlige betinget ved hans Grundighed i Grammatiken. Iyffelig er den Discipel, som heri betimeligen lægger en god Grundvold; thi derpaa beroer Alt.

Narrat de tauris arator, siger den Gamle. Ogsaa er det vist nok smukt, at enhver Lærer nyder sit Fag; maasse undskyldeligt, om han gjerne

tiltroer det for megen Brugbarhed for den første lærde Underviisning. Men til at anbefale nøiagtig grammatikalff Underviisning i de første Skoleaar, tilligemed fornøden Indskrænkning af alt hvad for samme er hinderligt, ledes jeg hverken af nogen Forkjerlighed, eller af Autoriteter, men meget mere af Sagens egen Natur. Man forlange allene Intet lært, som ikke først fuldkommen forstaaes, og man vil i Grammatikens Terminologie, i Ordenes Bemærkelser, Bøininger og Sammensætninger, ved hvilket Arbeide man heldigst jevnfører det danske og latinske Sprogs Elementer, finde et habilt, og af ethvert andet uerstatteligt Stof for de vaagende Lands = Evner. Enhver Sjælens Kraft er her i Virksomhed. Alt er her Orden og Sammenhæng, medens Anvendelsen gaaer i det Uendelige. Netop fordi Intet her læres, for strax at glemmes, saa er enhver Anstrængelse lønnende; men Betingelsen for en lykkelig Fremgang bliver stedse, at man giver Discipelen den fornødne Tid til grundigen at lære det Foregaaende, førend han overføres til det Følgende. *) Unstelig var det, at alle Skolemænd fuldkommen kjendte og erkjendte en grundig Sprogunderviisnings Fordele for det Quodlibet af Realia, hvormed, til Skade for hiin, denne Alder ofte selsættes

2) Jo renere og ædlere Forestillinger man bærer sig om den lærde Skole-Underviisning, des in-

Mærk
*) Men om dette vigtige Pæne i det Følgende.

derligere maa man ønske alt vilkaarligt og vaflende bortfiernet fra samme. Det er derfor saare overensstemmende med de lærde Skolers Lær- og Værdighed befalet at saavel Skrifter i ældre og nyere Sprog, som Lære- og Læsebøger skulle være approberede af den kongelige Direction for Universitetet og de lærde Skoler. Ogsaa Hayes der af det fleste Slags Lære- og Læsebøger snarere Overflod end Mangel. Imidlertid vilde det dog efter min Formening være høist velgjørende for den hele lærde Underviisning: at der udarbejdedes, og almindeligen i samtlige lærde Skoler under offentlig Autoritet indførtes systematiske Lærebøger af bestemt Indhold og Omfang, hvilke skulle tjene læreren til Grundvold og Veiledning ved hans Foredrag, og med mueligste Nøiagtighed angive hvad der i hver Klasse nødvendigst burde læres. Lærerne vilde derved finde dem langt mere veiledede end indskrænkede; Disciplene vilde da ei længere ved Forandring af Lærere eller Klasser udsættes for at bortlægge og glemme et System for at begynde paa et nyt. Ogsaa vilde Censuren ved Universitetet nødvendigens vinde derved. At tilveiebringe i de forskjellige Fag, og for de forskjellige Klasser, saadanne, især Lærebøger, som efter høie Bedkommendes strænge Prøvelse kunde almindeligen indføres i de lærde Skoler, var et Arbejde, som i Gavnlighed og Fortjeneste ingenlunde stod tilbage for noget andet. Ved successiv Revision og Omarbejdelse, naar kun Intet forandredes, uden til det Bedre, kunde med Tiden denne vigtige Green af Litteraturen bringes til en

udmærket Grad af Hensigtsmæssighed og Godhed. Det samme gjelder tildeels om Læsebøger. Ogsaa paa Skolebøgers overdrevne Priser skulde en lig Foranstaltning have en velgjørende Indsyndelse. Af Hielpemidler, som vor Skole-Ungdom savner, nævne vi her: et græsk Haandlexicon, thi de Læseboerne vedtrykkede Gloser erstatte ingenlunde sammes Savn, medens de betydeligen fordyre saadanne Bøger. Ogsaa et latinsk Haandlexicon vilde være Begyndere saare nyttigt. Af Lærebøger, som besynderligen savnes, nævnes her Lærebog i Religionen, især for de lavere Klasser. Den nye Udgiver af Kalls Ejernefulde Historie har visseligen fortjent de lærde Skolers Tak. Dog jeg gjentager det, her bør Intet eller dog saa lidet som mueligt overlades Tilfælde og Vilkaarlighed.

Flere Videnskabsmænd have i den senere Tid leveret os smukke Udgaver af enkelte Autores, eller enkelte Dele deraf. Den første Fordring til saadanne Udgaver bliver stedse typografisk Correcthed, som ogsaa med Hensyn til Affætning i Udlandet er vigtig for de lærde Forlæggere. Hvis der iøvrigt ved saadanne Udgaver havest særdeles Hensyn til Skole-Ungdommens Læsning, da foretrækker man letteligen af flere Grunde de af Hr. Prof. og Ridder B. Thorslacius besørgede, som ogsaa udmærke dem ved Høi Tryk og Form, og saare hensigtsmæssigen have under Texten de afvigende Læsemaader.

Jeg benytter denne Anledning til at hittede det Ønske, at enhver lærd Skoles Bogsamling, enten

gratis, eller for en moderat Priis, maatte erholde 1 Exemplar af samtlige videnskabelige Arbeider, som udkomme i Fædrelandet, besynderligen af saadanne, som ved kongelig Gavnildhed, eller ved flere Lærdes forenede Bestræbelser komme for Lyset. Skolemænd med talrig Familie turde ellers af Nødvendighed stundom blive aldeles ubekjendte med saadanne Arbeider.

3. En af de vanskeligste Opgaver, saavel ved al anden Underviisning, som besynderligen ved den lærde, er Lærernes Ansvarlighed for Disciplekens Fremgang. Har Lærernes Underviisning og Forklaring sat Discipelen istand til at forstaae det Foredragne, og er dette vedbørligen afmaalt efter den Unges Evner, og efter den Tid, som han derpaa hjemme kan anvende, saa er dog endnu den daglige Huusflid en absolut Betingelse for Discipelens Fremgang. Den lykkeligste Opmuntring for Discipelen er Følelsen af grundig Fremgang, men denne kan ikke finde Sted, med mindre det Foregaaende er saaledes lært, at det kan tjene det Følgende til Grundvold. En god Bane, Grundighed, Orden og Nøiagtighed kjøbes her aldrig for dyrt. De ere Studiernes sande Arcanum. Lærernes Eftergivenhed eller Efterladdenhed i denne Post har jevnlig Følger, som senere ingen Flid og Anstrængelse er istand til at rette.

Nødvendig maa det være enhver Underviisnings Formaal, at forsyne Discipelen med saa-

danne Begreber og Kundskaber, som kunne ligge til Grund for, og lette ham Erhvervelsen af de nærmest følgende. Hertil fordres, at det foregaaende ei allene fattes i Diebliffet, men ogsaa grundigen vides: at Discipelen tidligen vænnes til at drage de skarpeste Grændse-Linier imellem hvad han veed, og hvad han ikke veed; og at man aldrig tillader ham at gjætte sig frem, hvor Visshed kan og bør have Sted. Intet er mere overeensstemmende med ægte Humanitet, og med sand Omsorg for Disciplens Trang og Lær, end tidligen at vænne ham til denne Bestemthed, saavel i at lære, som i at fremsætte sine Pensa; eller hvis dette under den foregaaende Underviisning var forsømt, da at føre ham tilbage paa denne eneste sande Wei til Kundskab. Maaskee bør de Feil, som herimod stundom begaaes, mere tilregnes Tidsalderens Aand, end enkelte Mennesker; men høiligen maa man beklage de Disciple, som, uden at høre til de langsomme, endog efter at have læst flere Autores, endnu ikke have Begreb om Sætning, Periode, m. v., især naar de, som da jevnlig er Tilfældet, ikke hindres fra, dristigen at oversætte — *ex ingenio*, uagtet de hverken kjende Sætningernes Sammenhæng eller de enkelte Ords Betydning. I Videnskaberne blive Disciple, ei heller letteligen Svare Skyldige; men hvad de svare, bekhymrer dem lidet; de have engang faaet Hævd paa at sige noget om enhver Ting, ligemeget om Rom er anlagt før eller efter Christi Fødsel, — og naar skal det Forsømte indhentes?

Allene den Discipel, som forfemtes i de tidligere Skoleaar, kan blive — den beklageligste iblandt alle hans Medborgere — en maadelig Student. Hvad den ypperlige Niemeyer siger om de philanthropiske Instituter, at de besynderligen i den gamle Litteraturs Dyrkning ere blevne tilbage, maae i Almindelighed gjælde om al sand Videnskabelighed i de Skoler, hvor man nøies med at læse, istedet for at lære; ikkun vorder Mangelen paa Forstands-Cultur og Grundighed mærkeligst i de gamle Sprog; thi her gjælder det dog tilsidst om, at gjøre rede for bestemte Kundskaber i bestemte Former.

At denne fordærvelige Slaphed ingenlunde finder Sted i vore fleste lærde Skoler, eller hos det største Antal af Lærere, derom er jeg fuldeligen overbevist; hvorhos dog Erfaring har lært mig, at advare derimod, med Hensyn til enkelte Læreres misforstaaede Eftergivenhed for Tidens Aand og for den falske Halvculturs kraftløse Føieligheds-System. Mild Alvorlighed, Orden og Bestemthed, ei allene i at foredrage og forklare, men ogsaa i at kræve Regnskab for, hvad der til hver Tid kan og bør være gjort eller lært, ere ligesaa nødvendige Egenheder hos en god Lærer, som at han besidder Kundskaber i sit Fag. Saare meget betroedes Læreren, da ham betroedes Anvendelsen af den studerende Ungdoms Skoleaar; saare stort er derfor hans Ansvar for denne Tids Anvendelse. Senere, som Embedsmand og Borger, skal Di-

scipelen velsigne den Lærers Minde, som i Skolen lærte ham, rigtigen at bruge sin Tid *)

Endnu være det mig tilladt, her at fremsætte tvende Ønsker, hvis Bigtighed for de lærde Skoler den praktiske Skolemand ikke vil kunne misfjende. De angaae:

- 1) Lærernes Forberedelse til deres Bestemmelse, og deres øvrige Vilkaar;
- 2) Bore samtlige lærde Skolers muligste Conformitet eller Eensdanhed.

1) Hvis man ei vil forkaste, hvad ovenfor er anført angaaende de lærde Skolers Bigtighed for Staten; saa udledes letteligen deraf Nødvendigheden af at forsyne disse ~~nye~~ Skoler med gode Lærere. Disse Lærere ere enten saadanne, som have valgt Skolevidensfaberne til deres Hovedfag, eller saadanne, som agte efter visse Aars Arbeide ved Skolen at søge anden, sædvanligen geistlig Befordring. At begge Slags Lærere allerede ved Universitetet have særdeles forberedet dem til Skolefaget,

*) Hvad der med Hensyn til Discipelens Forholde uden for Skolen billigen fordres af hans Forældre og Opdragere, har jeg søgt at udvikle i: Nogle Erindringer til den studerende Ungdoms Forældre og Opdragere. Indbydelsesfrist til den offentlige Examen i Christiania Kathedralskole i September 1809; hvoraf et Udtog er indrykket i Universitets og Skole-Annaler 1809, Tredie Quartal. S. III — III.

er vistnok aldeles nødvendigt. Da det pædagogiske Seminarium, som engang havde denne Bestemmelse, ikke længere frekventeres, kunde man maaskee ønske for de Første den forrige store philologiske Examen atter indført, under de til vor Tid passende Modificationer; thi Vigtigheden af, at de Mænd, til hvilke Skolerne nærmest betroes, ere gode Philologer, vil formodentligen ingen Sagkyndig bestride; da der ellers om dem letteligen gjelder det bekjendte: *Ignoti nulla cupido*, og da al ligegyldighed eller Slaphed i de gamle Sprogs Behandling i de lærde Skoler ene maa tilskrives Ubekjendtskabet med denne Underviisnings udmærkede Fordele og Vigtighed. Ligesom det fremdeles er vigtigt for de lærde Skolers Færv, at de Kandidater, som ansættes ved de lærde Skoler, og som derfra agte at søge geistlige Embeder, ere Mænd af gode Kundskaber og opvakte Naturgaver; thi allene disse kunne føle en levende Interesse for Underviisnings- Arbeidet, allene af dem kan man vente den indgribende og lykkelige Flid og Virksomhed, som er den gode lærers høieste Belønning og Opmuntring; — saaledes var det ogsaa høist gavnligt, at disse unge Mænd, efter at have taget Embeds- Examen, endnu ved Universitetet forberede dem til deres nærmeste Bestemmelse, besynderligen ved praktisk Anviisning og Ovelse; thi hvo veed ikke, hvor usikkert man slutter fra et Menneskes Kundskaber, til hans Evne til at meddele Skoleungdommen samme. Muligen kunde til den Ende en egen Universitets-Skole oprettes, hvor

aspirerende Lærere under moden Veiledning kunde praktisk forberede dem til deres Bestemmelse. *)

Have fremdeles Lærer-Embederne ved de lærde Skoler den paastaede Vigtighed, og kunne deres Fordringer allene tilfredsstilles af Mænd af særdeles Duelighed, Iver og Udholdenhed, saa er det ogsaa ei allene Skolernes, men ogsaa Statens Fordeel, at Skolemændene under deres besværlige Embedsførelse nyde et nogenlunde sorgfrit Udfomme, og at de efter visse Embedsaars gode og gavnlige Tjeneste kunne gjøre Regning paa en til deres Embedstid passende Befordring. Det sidste gjælder især om theologiske Candidater, blandt hvilke de dueligste og brugbareste neppe ville underkaste dem Skolelivets Evang, hvis de troe, ad mageligere Veie, eller ved at privatisere, at kunne opnaae alt det samme. Det vilde derfor være en sand Belgjerning for de lærde Skoler, hvis ved et Lovbud enten et vist Antal Præstekald bestemtes for de Lærere, som vare theologiske Candidater, eller dem efter visse Aars gode Tjeneste tilsagdes passende geistlig Befordring. Først da vilde man være sikker paa, at de dueligste unge Mænd valgte Skole-*Veien* til Befordring; og besynderligen skulde ved en saadan Lov-*Bestem-*

*) Næmeligen vilde ogsaa andre academiske Borgere gjerne benytte en saadan Anledning til at øve dem i den praktiske Underviisning, for derved at skærpe og anvende deres Evner og Kundskaber. Den udsødelige Ernesti fortæller, at han med Held har anbefalet sine ypperligste Disciple saadanne Opøvelser.

melse svage og ubuelige Mennesker for stedse hindres fra at indtrænge dem i disse vigtige Lære-Embeder.

2) Enhver Discipel, der, som studerende, optages i en af de lærde Skoler, har, efter min Formening, lige Ret til at erholde den samme Underviisning og Forberedelse til Universitetet; ogsaa er det Universitetet og Staten lige vigtigt, at Dimittenderne, fra hvilken Skole de end ere, medbringe til Universitetet de samme Forkundskaber og den til enhver Aands = Evner svarende Modenhed i disse Forkundskaber; thi i modsat Fald er det umuligt, at den academiske Underviisning kan vedborlig slutte sig til den i Skolerne nydte. Nogle Studerende ville da, af Mangel paa Forkundskaber hindres fra at benytte den academiske Underviisning i visse Fag, eller andre skulle indskrænkes til at gjen tage det forhen lærte. Allerede Brugen af forskjellige Lærebøger og Systemer i forskjellige Skoler maa ved Universitetet paa den Studerende have usordealagtig Indflydelse; meget mere hvis nogle ere aldeles ufyndige i Videnskaber, hvori andre allerede i Skolen have gjort Fremgang; ligesom man desuden, hvilket ovenfor er bemærket, har Grund til at formode, at Discipelen med de samme Evner har lært desmindre i hvert Fag, jo flere Ting der paa engang fysjelsatte ham. De Videnskaber, som læres i nogle lærde Skoler, men ikke i andre, eller som i nogle drives besynderligen videre end i andre, ere enten nødvendige, som forberedende for Universitetet; men de ere da nødvendige for alle Skoler, og i samme Grad for alle Skoler, eller de ere i samme

Grad unødvendige for alle Skoler; og hinderlige for de nødvendige. Enhver betydelig Afvigelse og Ulighed imellem tvende Skoler, som have den samme væsentlige Bestemmelse, maa enten være til det bedre eller til det værre, og den bør da i sidste Tilfælde afhjælpes. Billighed, Retfærdighed og Gavnlighed tilligemed den offentlige Underviisnings Værdighed tale saaledes med Eftertryk for de samtlige lærde Skolers muligste Conformitet og Eensdanhed.

De Indvendinger, som herimod maatte kunne gjøres af enkelte Skolers Uformuenhed, Nærlegenhed ved andre Skoler, og det deraf følgende ringe Antal af Disciple m. v. tjene allene til at bevise flige Skolers Unødvendighed. De lærde Skolers Antal bør ene rette sig efter Statens Fornødenhed. Hvor 2 eller flere mindre Skoler hindre hinandens Opkomst, der er det velgjørende for alle Bedkommende, og gavnligt for Staten, at de sammensmeltes til een fuldstændig og blomstrende Skole, thi denne vil kunne stifte langt mere Nytte, medens den koster betydelig mindre. Hvorvidt de paa nogle Steder oprettede Middelskoler have opfyldt deres velgjørende Hensigt, eller ikke, er Forfatteren ubekjendt. Hvor gode fuldstændige Skoler haves i Nærheden, er det rimeligt, at fornuftige Forældre strax foretrække disse; hvad Legater og Beneficier ved en nedlagt Skole angaaer, da er det billigt at de forbeholdes Disciple fra den Bye og Egn, hvis Skole er nedlagt.]

*

*

*

Staternes Udstrækning, Folkemængde og Rigdom er tilfældig. Allene den rette Brug af Forsynets milde Gaver er Mennesket overladt. Herpaa beroer ethvert Borgersamfund's Held og Lykke. Sædelighed og Gudsfrøgt, Arbejdsomhed og Farvelighed, og Kjærlighed til Konge og Fædrelandet ere de Borgerdyder, som grundfæste og betrygge Statens sande Vel; men allene Religion og Videnskabelighed formaae at fremelske og modne disse skjønne Frugter. Held det Land, Held vort Danmark, hvis elskede Fyrste og Fader huldsalig ynder, og høimodig befordrer al ædel Kunst og Videnskab! Skjønt er det Kald, at danne Fædrelandets Sønner til en flig Fyrstes trofaste Mænd.

✱

✱

✱

Den nærmeste Anledning til dette Skrift er: at indbyde saavel Videnskabsmænd, som andre den studerende Ungdoms Venner og Velyndere her af Byen og fra dens Omegn til at bivaane den i vor Skole forestaaende Høst-Examen, som begynder den 23.^{den} Septbr. næstf. og fortsættes de følgende Dage. Skolen dimitterer Ingen dennesinde; men den største Deel af dens saa Disciple vil sikkerligen kunne overbevise billige Dommere om: at Disciplene med from Iver, heldig Flid og lykkelig Fremgang benytte deres nidkjære Læreres Underviisning til grundige og gode Kundskaber; og at Lærerne i det mindste tilkommer den Noes: at de ere troe over det lidet, som er dem betroet.

